

درس فارغ اصول استاد حاج سید مجتبی نورمفیدی

موضوع کلی: صحیح و اعم

موضوع جزئی: امر اول: عنوان بحث - نظر محقق خراسانی

سال: پنجم

تاریخ: ۱۷ دی ۱۳۹۲

مصادف با: ۵ ربیع الاول ۱۴۳۵

جلسه: ۵۰

«الحمد لله رب العالمین و صلی الله علی محمد و آله الطاهرین و اللعن علی اعدائهم اجمعین»

خلاصه جلسه گذشته:

بحث در بررسی نظریاتی بود که پیرامون عنوان بحث صحیح و اعم مطرح شده، ما نظریه مشهور را مورد بررسی قرار دادیم و سه اشکالی که بر این نظریه ایراد شده بود را ذکر کردیم و نتیجه این شد که از این سه، دو اشکال به مشهور وارد است.

بررسی نظریه محقق خراسانی:

ایشان فرمود عنوان بحث صحیح و اعم این است: «ان الفاظ العبادات و المعاملات اسامٍ للصحیح منها او للأعم؟»، ایشان به جای «موضوعه» کلمه «اسامٍ» را بکار برده و می‌گوید: آیا الفاظ عبادات و معاملات اسم برای عبادت صحیح هستند یا اسم برای اعم از صحیح و فاسد هستند؟

اشکال دوم بر نظریه محقق خراسانی وارد نیست، یعنی اگر ما قائل به وضع تعینی باشیم و بگوییم شارع الفاضلی را ابتدائاً به کمک قرینه در معنای مخصوص استعمال کرده ولی به مرور زمان و در اثر کثرت استعمال قرینه کنار گذاشته شده و آن لفظ در معنای مخصوص تعین پیدا کرده تا جایی که نیازی به قرینه ندارد، عنوانی که مرحوم آخوند بیان کرد شامل چنین وضعی (وضع تعینی) هم خواهد شد، چون عنوانی که ایشان بیان کرد این بود که آیا الفاظ عبادات و معاملات اسم برای خصوص صحیح است یا اسم برای اعم از صحیح و فاسد است و کلمه «موضوعه» در کلام ایشان بکار برده نشده تا اشکال شود وضع تعینی اصلاً وضع نیست لذا در دایره این عنوان قرار نمی‌گیرد. لذا اشکال دوم به نظریه مرحوم آخوند وارد نیست.

اما اشکال اول که عبارت بود از عدم شمول عنوان بحث نسبت به قول منکرین حقیقت شرعیه بر نظریه مرحوم آخوند هم وارد است؛ چون منکرین حقیقت شرعیه هم به دو دسته صحیحی و اعمی تقسیم می‌شوند لذا باید بتوانند در دایره نزاع و بحث صحیحی و اعمی داخل شوند در حالی که با عنوان مطرح شده از طرف مرحوم آخوند برای بحث صحیح و اعم، منکرین حقیقت شرعیه از دایره بحث خارج می‌شوند، چون کسی که منکر حقیقت شرعیه است ادعا می‌کند الفاظ عبادات و معاملات نه به وضع تعینی و نه به وضع تعینی برای معانی مخصوص وضع نشده‌اند بلکه در تمام موارد شارع این الفاظ را مجازاً استعمال کرده، مثلاً هر گاه لفظ «صلاة» را بکار برده وضع لغوی آن تغییری نکرده بلکه شارع این لفظ را مجازاً و به کمک قرینه در عبادت مخصوص استعمال کرده و اصلاً بحث وضع و حقیقت در کار نیست.

در حالی که عنوانی که از طرف مرحوم آخوند مطرح شد منکر حقیقت شرعیه را شامل نمی‌شود چون در جایی که لفظ در معنی مجازی استعمال شود و به کمک قرینه در معنای مخصوص بکار برده می‌شود ما نمی‌توانیم لفظ «اسم» را که در کلام مرحوم آخوند ذکر شده بر معنای مجازی اطلاق کنیم، مثلاً معنای لفظ «اسد» در لغت عبارت است از حیوان مفترس حال اگر قرینه‌ای آورده شود که به مخاطب بفهماند منظور از «اسد» رجل شجاع است مثل اینکه متکلم بگوید: «رأیت اسداً یرمی» آیا استعمال لفظ «اسد» در رجل شجاع به نحو مجاز و به کمک قرینه مصحح است برای اینکه گفته شود «اسد» اسم برای رجل شجاع است؟ قطعاً چنین چیزی نیست و نمی‌توان گفت «اسد» اسم برای رجل شجاع است، در ما نحن فیه هم مطلب از همین قرار است یعنی اگر لفظ عبادت یا معامله مجازاً و به کمک قرینه در عبادت و معامله مخصوص بکار برده شود نمی‌تواند مصحح باشد برای اینکه آن لفظ اسم برای معنای مجازی قرار داده شود، پس هر چند یک لفظ در معنای مجازی کثراً استعمال شود ولی این استعمال کثیر موجب نمی‌شود ما مجاز باشیم تا آن لفظ را اسم برای معنای مخصوص قرار دهیم، بنابراین عنوانی که از طرف مرحوم آخوند ذکر شد شامل قول منکرین حقیقت شرعیه نمی‌شود.

اما اشکال سوم که بر نظریه مشهور وارد بود بر کلام محقق خراسانی هم وارد است و آن این بود که عنوانی که مشهور برای بحث صحیح و اعم انتخاب کرده جامع نیست و قول منسوب به باقلانی را شامل نمی‌شود و این اشکال طبق نظریه محقق خراسانی هم وارد است، یعنی عنوانی که محقق خراسانی برای بحث صحیح و اعم قرار داد نظریه باقلانی را شامل نمی‌شود.

باقلانی معتقد است الفاظ عبادات و معاملات حقایق لغویه هستند یعنی هر جا که الفاظ عبادات و معاملات استعمال شده به همان معنای لغوی خود بکار رفته است، یعنی لفظ «صلاة» در معنای لغوی خود که دعاست استعمال شده اما شارع قرینه‌ای ذکر کرده که آن قرینه به ما می‌فهماند منظور از لفظ «صلاة» عبادت مخصوص می‌باشد.

فرق نظریه باقلانی با نظریه مجازیت استعمالات شرعی هم عبارت است از اینکه طبق نظر باقلانی استعمال لفظ در معنای شرعی به نحو تعدد دال و مدلول است اما طبق نظر دیگران این چنین نیست که توضیح این مطلب را در جلسه گذشته بیان کردیم.

پس اشکال این است که عنوانی که محقق خراسانی برای بحث صحیح و اعم ذکر کرد نظریه باقلانی را شامل نمی‌شود، چون وقتی طبق نظریه مرحوم آخوند گفته می‌شود: «ان الفاظ العبادات و المعاملات هل هی اسمٌ للصحیح منها او للأعم؟» سخن در خود الفاظ عبادت و معاملات است اما طبق نظریه باقلانی باید کلام معطوف و متمرکز به قرینه شود نه خود الفاظ؛ چون قرینه به ما می‌فهماند مثلاً از لفظ «صلاة» معنای لغوی آن که دعا باشد اراده نشده، طبق نظریه باقلانی تصویری که می‌توان برای بحث و نزاع صحیح و اعم ارائه کرد این است که مقتضای قرینه چیست؟ مثلاً «اقیموا الصلاة» که به ما می‌فهماند منظور از «صلاة» معنای لغوی آن که دعا باشد نیست بلکه منظور عبادت مخصوص است لذا باید ببینیم مقتضای این قرینه آیا خصوص نماز صحیح است یا اعم است از صحیح و فاسد؟ پس طبق نظریه محقق خراسانی هم نظریه باقلانی از دایره عنوان بحث خارج می‌شود و اشکال سومی که بر مشهور وارد بود بر محقق خراسانی هم وارد است.

پس تا اینجا نه عنوانی که از طرف مشهور برای بحث صحیح و اعم مطرح شد تمام است و نه عنوانی که از طرف مرحوم آخوند مطرح شد و هر دو عنوان مبتلا به دو اشکال هست.

بررسی نظر محقق اصفهانی:

اما عنوان سوم که از طرف محقق اصفهانی و امام (ره) مطرح شد این بود که «انّ الاصل فی استعمال الشارع لالفاظ العبادات و المعاملات ماذا؟» اصل در استعمال شارع برای الفاظ عبادات و معاملات چیست؟ آیا اصل این است که شارع این الفاظ را در خصوص عبادات و معاملات صحیح استعمال کرده، یعنی مثلاً وقتی شارع می‌گوید: «صلاة» منظورش فقط نماز تام الاجزاء و الشرائط است یا اصل این است که این الفاظ در اعم از عبادات و معاملات صحیح و فاسد استعمال شده است.

نکته: وقتی گفته می‌شود آیا شارع این الفاظ را برای خصوص صحیح یا برای اعم از صحیح و فاسد قرار داده هیچ ربطی به مطلوب شارع ندارد، چون روشن و واضح است که مطلوب شارع عبادت و معامله تام الاجزاء و الشرائط است و معلوم است که فقط چنین عبادتی مسقط ذمه است، پس در اینجا بحث صرفاً در صدق عنوان است و مطلوبیت و مقبولیت آن محل بحث نیست. امام (ره) می‌فرماید: این عنوانی که ما انتخاب کرده‌ایم نسبت به دو عنوان دیگر که از طرف مشهور و مرحوم آخوند ذکر شده اولویت دارد.

حال باید ببینیم دلیل این اولویت چیست و آیا اشکالاتی که به دو نظریه قبلی ایراد شده بود نسبت به نظریه امام (ره) وارد است یا نه؟

اصل این نظریه که از طرف محقق اصفهانی و امام (ره) مطرح شده مأخوذ از کلمات خود محقق خراسانی است و ریشه این سخن در کلمات محقق خراسانی دیده می‌شود، آن جایی که ایشان در مقام تصویر نزاع بنا بر قول به مجازیت این استعمالات واقع می‌شود بیانی دارد که ریشه نظر امام (ره) همان بیانی است که ایشان مطرح کرده که در امر ثانی به آن اشاره خواهیم کرد.

امام (ره) معتقد است هیچ کدام از اشکالات وارد شده بر نظریه مشهور و مرحوم آخوند بر نظریه مطرح شده از طرف خودشان وارد نیست لذا می‌فرماید: اولی این است که عنوان بحث صحیح و اعم را عبارت از این بدانیم که اصل در استعمال الفاظ عبادات

و معاملات چیست؟ آیا این الفاظ در خصوص عبادات و معاملات صحیح استعمال می‌شود یا در اعم از صحیح و فاسد؟

پس اگر ما بپذیریم هیچ یک از سه اشکال وارد شده بر مشهور و مرحوم آخوند بر نظر امام (ره) وارد نیست قطعاً اولویت مورد نظر ثابت خواهد شد، حتی اگر بپذیریم دو تا از اشکالات سه‌گانه هم وارد نیست باز هم اولویت ثابت می‌شود چون طبق نظریه مشهور و مرحوم آخوند فقط یک اشکال وارد نبود و دو اشکال دیگر وارد بود لذا اگر عنوانی ذکر شود که یک اشکال کمتر متوجه آن باشد قهراً اولویت آن ثابت خواهد شد.

بحث جلسه آینده: ادامه بررسی نظریه امام (ره) را انشاء الله در جلسه آینده ذکر خواهیم کرد.

«والحمد لله رب العالمین»